Turkish Studies *Language and Literature*

Volume 14 Issue 2, 2019, p. 799-819

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22830

ISSN: 2667-5641

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info / Makale Bilgisi

✍ *Received/Geliş:* 04.03.2019

✓ *Accepted/Kabul:* 10.06.2019

✍ *Report Dates/Rapor Tarihleri:* Referee 1 (23.03.2019)- Referee 2 (02.04.2019)

This article was checked by iThenticate.

II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ ÇOCUK DERGİLERİNDE BOYKOT KONUSU

Mehmet ÖZDEMİR - Emrah TOPRAKÇI***

ÖZ

Her rejim inkılabını sağlamlaştırmak için yeni bir nesil ortaya çıkartmak ister. II. Meşrutiyet döneminde iktidar olarak İttihat ve Terakki Fırkası adını alan İttihat ve Terakki Cemiyeti, kendi ideolojik fikirlerine bağlı ve meşrutiyete sadık bir nesil yaratma gayesindedir. Bu amaçla eğitimde düzenlemeler yapar, yayımlanan çocuk dergileri aracılığıyla siyasi fikirlerini çocuklara aktarır. II. Meşrutiyet döneminin özgür düşünce ortamı ile birlikte çocuk dergileri sayısında ciddi artış yaşanır ve çıkarılan dergiler çocuklara ulaşmada birer araç olarak kullanılır. II. Meşrutiyet dönemi çocuk dergilerinde ağırlıklı olarak millilik, intikam duyguları, vatanseverlik, donanmanın önemi, ticaret ve boykot konuları işlenir. Dergilerdeki konular İttihat ve Terakki Fırkası'nın oluşturmak istediği meşrutiyet çocuğunun şekillenmesini sağlar.

II. Meşrutiyet dönemi yaşanan savaşların etkisi ile devletin sosyoekonomik yapısının bozulması neticesinde İttihat ve Terakki yönetimi, "Millî İktisad" atılımları yapar. Türk-Müslüman halkın yabancı tüccar ve mallarını boykot edip, yerli ve millî olan ürünlerin kullanılması ve Türk-Müslüman tüccarlardan alışveriş yapması istenir. Hatta İttihat ve Terakki'nin siyasi ve içtimai fikirlerine uygun yayım yapan Çocuk Dünyası dergisi, boykota uymayan Çocuk Duygusu dergisini hedef gösterir.

Bu çalışmada II. Meşrutiyet dönemi çocuk dergilerinde yer alan boykot konusu incelenmiştir. Bu kapsamda II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan Çocuk Dünyası, Mektepli, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu ve

* Dr. Öğretim Üyesi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe Eğitimi, E-posta: mehmetoz@sakarya.edu.tr

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi, Türkçe Eğitimi, E-posta: emrahtoprakci@gmail.com

Çocuk Bahçesi dergilerinin tüm sayıları incelenmiş ve dergilerdeki boykot faaliyetleri tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: II. Meşrutiyet, İttihat ve Terakki Cemiyeti-Fırkası, Çocuk Dergileri, Boykot

BOYCOTT ISSUE IN THE CHILDREN MAGAZINES OF IIND CONSTITUTIONALISM PERIOD

ABSTRACT

Every regime wants to create its own generation to strengthen their political power. İttihat ve Terakki Cemiyeti which took the name İttihat ve Terakki Fırkası by gaining the political power at the period of IInd Constitutional Period aimed to create its own generation strongly devoted to its ideological ideas and Constitutional. It makes regulations on education and transposes its political ideas to children by children magazines. There were a huge increase at the number of child magazine with independent atmosphere of the Second Constitutional Period and the magazines were used to reach the children of that period. Nationalism, feelings of revenge, patriotism, importance of navy, trade and boycott subjects are heavily worked up at the children magazines of IInd Constitutional Period. These subjects shape the childhood that Party of Union and Progress to create.

İttihat ve Terakki governance make “National Economic” progresses in consequence of the wars of IInd Constitutional Period and deterioration of socioeconomics. The boycott of Muslim-Turkish communities to foreign traders and their goods, to use local and native goods and to shop with Muslim-Turkish traders is desired. Moreover, “Çocuk Dünyası” which is full of publishings that are coherent with the political ideas of “İttihat ve Terakki” targeted the “Çocuk Duygusu” magazine that doesn’t obey the boycott.

The boycott subject in the IInd Constitutional Period Children Magazines is studied carefully in this study. All of the “Çocuk Dünyası, Mektepli, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu ve Çocuk Bahçesi” journals published in the IInd Constitutional Period are studied, all the boycott actions are detected and evaluated.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

Abdulhamid the second’s martial ended on 23rd July 1908 as a result of actions of “İttihat ve Terakki” and IInd Constitutional was declared again “Liberal thinking” can be seen with the declaration of IInd Constitutional. There was a huge increase at the number of published magazines and newspapers of that period. Also, the number of child magazines increased at that period.

Newspapers and magazines are like mirrors reflecting their times and society. The Ottoman Empire lost Bosnia, Cretan, fought in three big

war (Trablusgarp, Balkan and World War I) in a decade between the declaration of Constitutional on 23rd July 1908 and Mondros Armistice on 30th October 1918. The effects of wars on society can be seen in the newspapers and magazines of the period.

The Ottoman society began to boycott the states we fight and their goods. It expressed as traitorism to trade with foreigners. The subject of “boycott” which was a social movement and influenced the era of IInd Constitutional is studied in this paper by trigger of question: “Do the problems be seen in the children magazines of the period?”

The all of the magazines “Çocuk Dünyası, Mektepli, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu and Çocuk Bahçesi” that were published for “boycott” in children magazines are researched in this study. All the numbers of the magazines in the collection of Hakkı Tarık Us were found.

IInd Constitutional and Boycott

The idea of nationalism and liberalism that were effective in Europe in 18th century speeds up the dispersion of the cosmopolitan imperials. It causes the Ottoman Empire to be effected by the ideas spread from the East that The Ottoman Empire consist of multiple nations. The Ottoman Empire take several precautions to prevent negative effects of ideal movements. First, “Tanzimat Fermanı” is declared in 1839 and then “Islahat Fermanı” is declared in 1856. They don’t make the desired effect and it is stated by The Ottoman Intellectuals that only way to salvation is “Constitutional Monarchy”. Abdulhamid II declares the “Kanun-i Esasi” and The Empire transmits to Constitutional Monarchy. Abdulhamid II alleges the war between Russia and Ottoman Empire between 1877-1878 which is known as “93 Harbi” calls off the Constitutional Monarchy and starts “martial” for thirty years.

The organisation named “İttihad-i Osmani” established by medics on 21th May 1889 wants to end the “martial” and makes it start again the Constitutional. Abdulhamid II declares the Constitutional again on 23th July 1908 as a result of the pressure and propaganda of the organisation which first takes the name “İttihat ve Terakki Cemiyeti” and then “İttihat ve Terakki Fırkası”. “İttihat ve Terakki Fırkası” can not be effective at governance at first. Sultan Abdulhamid is dethroned by the historical incident which is known as “31 Mart Vakası” on 13th April 1909 and his brother Mehmet Reşad V becomes accedes to the throne. “İttihat ve Terakki Fırkası” captures the governance of the country step by step especially as a result of raid of Bab-ı Ali that actualized on 23th January 1913.

Several negative incidents occurs in the fields of socio, economic and political in the period of Constitutional II as a result of World War I, Tripoli War and Balkan Wars. Venom and revenge emotions arises opposite to oppressions that Muslim and Turkish communities who are obliged to migration as a result of Balkan War experience. On the other hand, idea of Turkism starts to gain importance. Effects of the war takes place in the children magazines of the period, too. The Constitutional Period II covering a decade from 23th July 1908 to 30th October 1918 witnesses important incidents in every fields. Everybody writes whatever they want to in magazines and newspapers thanks to liberal atmosphere comes with the Constitutional Period II after Abdulhamid II’s “Martial”.

“İttihat ve Terakki Fırkası” had the aim to create a generation loyal to the regime to strengthen its revolution like all the other new regimes. Party makes arrangements on education as it sees children as basis of the new regime. Education is shaped in frame of the Turkism policy of the “İttihat ve Terakki”. The children in need of physical and mental progress are educated and the union uses the published magazines too to reach its ideal child. There is an increase in number of all the magazines especially in children magazines. It can be thought that the reason of the increase in the number of the children magazines published at the period of the Constitutional Period II is the liberal atmosphere and the use of them as a tool at the same time.

Incidents like invasion of Bosnia-Hersek by Austria, The Balkan Wars, oppressions done by Bulgarians, Serbians and Greeks to Muslim Turkish people, Money transfers to enemy states by Non Muslim communities provokes the Ottoman community. “İttihat ve Terakki Cemiyeti” manifests national politics of economy as a result of the broken economy after the wars. The boycott movements among the Muslim Turkish communities begins with the results of the national politics of economy.

Information about the incidents of the period and the effects of the wars are transferred to the children at the same time with the help of the magazines which make it easier to reach information about the incidents of that period at first hand. The communal term of “boycott” which can be accepted as an important incident of the period shows itself in the children magazines.” İttihat ve Terakki Fırkası” which keeps control of political power reaches almost every segment of society by means of Press and Publication. It is especially emphasized that it is traitorism to trade with the foreign traders and the importance of the national economics, saving funds, domestic borrowing and debenture bonds is transmitted at the same time.

The boycott matter in the Constitutional period II children magazines is investigated in this study. All the magazines published in this period; “Çocuk Dünyası, Mektepli, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu ve Çocuk Bahçesi” are researched and obtained data is evaluated and interpreted.

Method

Qualitative Researching Method, examination of documents and analyse techniques are used in this study. The literature in source books related to the period of IInd Constitutional are searched and the indications which take place in old Ottoman alphabet written child magazines are given

Results

The magazines which were published in the Constitutional Period II period like “Çocuk Dünyası, Mektepli, Talebe Defteri ve Çocuk Bahçesi” are shaped under the control of “İttihat ve Terakki Fırkası”. There can be seen indications of the target of “İttihat ve Terakki Fırkası” to raise youth as a national and civilian power. Subjects draw attention in almost every one of these magazines like idea of Turkism, revenge, importance of trade, patriotism, love of national flag and importance of navy. “İttihat ve Terakki Fırkası” warns the children to obey the boycott as it wants to Muslim Turkish Children to be national. The importance of the shopping

to be done at Muslim Turkish's shops is emphasized. In fact, the boycott goes too far and targeted the magazine "Çocuk Duygusu" which doesn't obey the boycott.

Argument between "Çocuk Dünyası" and "Çocuk Duygusu" about the boycott hits the headlines in that period. The "Çocuk Dünyası" magazine obeys the policy of boycott after it published an advertisement of English fabrics at first. "Çocuk Duygusu" magazine which has liberal opinions doesn't obey the boycott rules and continues to make advertisements of "Galata" and "Tring" shops.

Situations like the poor economy, loss of imperial lands, effects of three big wars and difficulties in governing the Empire that "İttihat ve Terakki" experience cannot push the children to the background. The children are the basis of the new regime according to "İttihat ve Terakki" and studies are done on this point. To create children of Constitutional is desired on this aim.

Keywords: IInd Constitutional, İttihat ve Terakki Cemiyeti-Fırkası, Children Magazines, Boycott

Giriş

Fransız İnkılabı sonucu yayılan "hürriyet, müsavat, adalet, uhuvvet" kavramları, Avrupa ülkeleri ile birlikte özellikle Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yeni gelişmeler yaşanmasına sebep olmuştur. Özellikle Avrupa ülkelerinde etkili olan "Liberalizm, yani Hürriyetçilik" düşüncesi geç de olsa Osmanlı topraklarında da etkili olmuştur. Osmanlı Devleti sınırları içerisinde etkili olmaya başlayan hürriyet düşüncesi giderek kuvvetlenen dört aşamada gerçekleşmiştir: "Bunlar, 1839 Tanzimat Fermanı, 1856 Islahat Fermanı, 1876 I. Meşrutiyet Anayasası ve 1908 II. Meşrutiyet hareketi." dir. (Armaoğlu, 1993: 55) Bütün bu gelişmelerin hedefi aslında demokratik yönetim şekline geçme çabalarıdır. Özellikle Tanzimat ve Islahat fermanları ile gerçekleşen yenileşme kararlarının ve çabalarının bizzat devlet tarafından sürdürülmeye çalışılması, yani çabaların yukarıdan aşağıya gerçekleştirilmeye çalışılması bu hareketleri Batı'daki gelişmelerden ayıran önemli bir farktı. Ayrıca Tanzimat ve Islahat fermanlarının metinlerine bakıldığında vaat edilenlerin aslında bir anayasal düzenleme değil, Padişahın bir lütfu, "müsaadat-ı şahane" olduğu da görülmektedir. Tercüman-ı Ahvâl gazetesinin 1860'ta çıkarılmaya başlaması ile çabalar aydınlara ve halka da mâl olmaya başlamıştır.

23 Aralık 1876'da ilân edilen I. Meşrutiyet ve Kânûn-ı Esâsi, bir halk hareketi olmamasına rağmen, biraz da bu sivil ve aydın zorlamasının bir sonucudur. Yeni Osmanlılar adı ile anılmaya başlanan bir grup gencin II. Abdülhamit Han'ın tahta çıkışındaki destekleri sayesinde geçilen bir anayasal sistem olarak karşımıza çıkmaktadır I. Meşrutiyet. Fakat dönemin siyasi ve sosyal şartlarından dolayı I. Meşrutiyet uzun ömürlü olamamıştır. 1877-1878 Osmanlı Rus savaşı ve Mecliste bulunan milletvekillerinin acemilikleri sonucu II. Abdülhamit Han, 1878 Şubat ayında Meclis'i tatil ederek otuz yıl sürecek olan bir nevi "sıkı yönetim" ilân etmek zorunda kalmıştır. Fakat buna rağmen Genç Osmanlıların hürriyet istekleri nihayete ermemiş daha da teşkilatlanarak ve artarak devam etmiştir. Özellikle Askerî Tıbbiyeli beş talebe tarafından gizlice kurulan İttihat ve Terakki Cemiyeti önce yurt içinde ve ardından yurt dışında faaliyetlerini giderek artırmıştır. Meşrutiyet'i tekrar ilan etmek ve II. Abdülhamit'i devirmek için "Türk milli tarihinde, ilk siyasi parti olan İttihat ve Terakki Cemiyeti, 'İttihad-ı Osmanî' adıyla 3 Haziran 1889 tarihinde İstanbul'da kurulmuştur." (Çabuk, 2017: 169) II. Abdülhamit tarafından vücuda getirilen istihbarat teşkilatının çalışmaları sonucu, cemiyetin üyeleri çeşitli yerlere sürgüne gönderilmiştir. Bu süreçten sonra yapılanmasına yurt dışında da devam eden İttihat ve Terakki Cemiyeti ve üyeleri 1906 yılından itibaren Rumeli'de faaliyetlerini hızlandırmaya

başlamışlardır. İttihat ve Terakki Cemiyeti devletin kötü gidişatının meşruti yönetimle düzeltileceğini savunuyor ve bu minvalde çalışmalara devam ediyordu. Örgütün amacı “II. Abdülhamid’in tahttan indirilmesini sağlayarak anayasalı ve parlamentolu meşrutiyet idaresinin geri getirilmesini sağlamaktı.” (Engin, 2017: 286) Meşrutiyet’in, II. Abdülhamit tarafından ikinci defa 23 Temmuz 1908’de ilan edilmesinde, Balkanlarda Manastır ve Selanik’te askeri birlikler içinde örgütlenen İttihat ve Terakki Cemiyetinin ve bu amaçla yapmış olduğu suikast, baskı ve propagandaların önemli bir etkisi olmuştur.

“23 Temmuz Kânûn-i Esâsi’nin yeniden yürürlüğe konmasıyla çok kısa bir süre içinde ekonomik, toplumsal, siyasal ve kültürel alanlarda çok önemli, hızlı ve köklü değişikliklerin yaşandığı” (Okay, 2002: 12) bir süreç başlamıştır. 18. yüzyıldan itibaren askeri alanda yapılan ıslahatların yetersiz kalması ve savaşlarda başarısızlıkların devam etmesi sonucu II. Meşrutiyet döneminde Avusturya, Bosna-Hersek’i ilhak etmiş (1908); Yunanistan, Girit’i topraklarına kattığını duyurmuş (1913); Bulgaristan ise bağımsızlığını ilân etmiştir (1908). “Bütün bunlar yaşanırken İttihat ve Terakki Cemiyeti yavaş yavaş ve derece derece devletin yönetiminde etkili olmaya başlar. 27 Nisan 1909’da II. Abdülhamit Han tahttan indirilip ‘biraderi’ V. Mehmet Reşat Han ‘Sultan’ olarak tahta çıkarılır.” (Özdemir, 2015: 634-657)

Balkanlarda ve devlet bünyesinde bu sıcak gelişmeler yaşanırken İtalya tarafından Trablusgarp ve Bingazi işgal edilir (28 Eylül 1911). Her ne kadar kahraman Türk subayları tarafından direniş hareketi yapılsa da Balkanlarda başlayan isyanlar nedeniyle Osmanlı Devleti ile İtalya arasında 15 Ekim 1912’de Uşi Barış Antlaşması imzalanarak savaşa son verilmiştir. (Güzel, 2017: 112)

“30 Eylül’de Balkan devletleri seferberlik ilan ettiler. 13 Ekim’de müttefikler, Bulgaristan, Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ taleplerini Osmanlı’ya sundular.” (Örs, 2013: 679-716) Bu talepler Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmeyince Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan, Karadağ Osmanlı’ya karşı savaş ilan etmiştir.

Balkan Savaşları (8 Ekim 1912-30 Mayıs 1913) olarak bilinen bu savaş sonucu Türk nüfusu büyük ölçüde Rumeli’den çekilmek zorunda kalmıştır. Ayrıca savaş sonucu Balkanlardan başlayan göç süreci türlü felaketler yaşanmasına sebep olmuş, binlerce kayıp yaşanmıştır. Facia olarak nitelendirilen Balkan Savaşları sonucu toplumda kin, intikam ve öç duyguları oluşmaya başlamış ve Türkçülük fikri ön plana çıkmıştır. Ardından Balkan Savaşı’nın yaraları sarılmamışken I. Dünya Savaşı (1914-1918) patlak vermiş ve Almanya’nın yanında savaşa giren Osmanlı Devleti bu savaşı kaybetmiş ve ağır bedeller ödeyerek 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkes Mütarekesini imzalamıştır.

II. Meşrutiyet’in 23 Temmuz 1908 (10 Temmuz 1324)’de ilânı, Türk siyasi tarihinin önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir. Çünkü bu tarihten itibaren İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimde etkili olmaya başlamış, özellikle de 31 Mart Vak’ası’nın bastırılmasından sonra yönetimdeki bu etkisi zirveye ulaşmıştır. “İttihat ve Terakki adı meşrutiyet ve hürriyetle adeta bütünleşti. İttihat ve Terakki Cemiyeti giderek siyasi parti haline dönüştü ve kısa bir aralık dışında, 1908’den 1918’e kadar sürecek olan iktidarı başlamış oldu.” (Engin 2017: 315)

İttihat ve Terakki’nin, yönetimdeki etkisinin artması ile birlikte, eğitim ve Türkçenin eğitimi alanında atılmış adımlar dikkat çekmektedir. (Akyüz, 1999:229) Bu dönemde, ilköğretim düzeyinden darülfünuna yani üniversiteye kadar eğitim kurumlarının yeni birtakım düzenlemelere tabi tutulduğunu görüyoruz. (Ortaylı, 2007: 64) Her yeni rejim, inkılabını sağlamlaştırmak adına toplumda çeşitli düzenlemeler yapar. İttihat ve Terakki Cemiyeti de 23 Temmuz 1908’de ilân ettirdiği Meşrutiyeti korumak ve sağlam bir zemine oturtabilmek için kendine bağlı bireyler yetiştirmeyi amaçlamıştır. Toplumun önemli bir bölümünü teşkil eden çocuklar yeni rejimin temelleri olarak düşünülmüş ve Meşrutiyet çocuk tipi ortaya çıkarılmak istenmiştir. Bu dönemde "... ‘millet-i müsellaha’ yaratma, bu çerçevede gençleri bedenlen, fikren ve ruhen askere hazırlama yönünde uygulamaya geçirilen politikalar..."(Ateş, 2012: 28) Meşrutiyet eğitime yön vermiştir. “Buna göre 23 Eylül 1329/6 Ekim 1913 tarihli Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanun-ı Muvakkatı’nın beşinci maddesi uyarınca mecburi eğitime tabi

tutulacak olan çocuklar hayat için en gerekli olan bilgilerle donatılacak, mütedeyyin, vatanperver ve gayretli birer insan olarak yetiştirilecektir.” (Okay, 2000: 16)

Eğitimi araç haline getiren İttihat ve Terakki Cemiyeti yeni rejimle birlikte derslerin içeriğinde de değişikliğe gitmiştir. Okay’ın (2000: 17) “...tarih, o döneme kadar genel olarak Osmanlı Devleti Tarihi ve hanedanı hakkında idi. 1908’den sonra kökleşip 1912’den sonra tamamen yerleşen milliyetçi/Türkçü akımın müfredatı etkilemesi sonucu Osmanlı Devleti’nden önceki Türk tarihi de konular arasında yer bulmuştur.” cümleleriyle ifade edildiği gibi eğitimde millilik ön plana alınmıştır.

Hem beden hem de aklen geliştirilmesi gereken çocuklara yönelik çeşitli konularda konferanslar düzenleyen Cemiyet ayrıca ideal meşrutiyet çocuk tipine ulaşmak için dergileri de kullanmış ve bu dönemde çıkan çocuk dergilerinin sayısında ciddi bir artış gözlenmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti, çocukların rejimin ideolojisine bağlı olmaları, milli ve manevi açıdan gelişmeleri için de çocuk dergilerini de kullanmıştır. “Mekteplilere Arkadaş” adlı derginin birinci sayısında çıkan “Malumat-ı Medeniye” (1325[1910]: 20) başlıklı yazısında ve “Çocuk Dünyası” adlı derginin 8. sayısında yer verilen “Türk Serencamları” (1329[1913]: 3) başlığı altında Ergenekon ve Bozkurt destanlarıyla çocuklara Meşrutiyet ve Türkçülük ile ilgili bilgiler verilmiştir.

Uzun vadede çocukların millî ve manevî değerlerle yetiştirilmesi hedeflenmiştir. İttihat ve Terakki Cemiyeti savaş dönemlerinde bile eğitime, özellikle çocukların eğitime önem vermiş ve bu amaçla çeşitli bayramlar düzenlemiştir: “Çocuk Bayramı”, “Ağaç Bayramı”, “Çiçek Bayramı”, “Buğday Bayramı”, “Mektepliler Bayramı” ve son olarak da “İdman Bayramı” (Okay, 2000: 69-70) ve II. Meşrutiyet’in yeniden ilan tarihi olan 10 Temmuz 1324 tarihinin de “10 Temmuz Büyük Millet Bayramı” olarak kutlanması dikkat çekmektedir. (Çocuk Duygusu, 1329[1913], 6: 6) Düzenlenen bayramlara bütün öğrencilerin katılmaları sağlanarak yürüyüşler düzenlenmiştir. Ayrıca bu dönemde yayımlanan Çocuk Duygusu dergisinde yer alan çocuklara yönelik oyunlarda savaş, intikam ve Türklük duygularının olması dikkat çekicidir. (Özdemir, 2015: 634-657) “Ağaç yaşken eğilir.” atasözü ile anlatılmak istendiği gibi taze beyinlerin erken yaşlarda şekillenmesi amaçlanmıştır. Edebiyat ve siyaset bu dönemde iç içe girmiş, edebiyat ürünlerinde rejimin yapmış olduğu inkılaplar, görüşleri ve yasakları işlenmiştir.

Otuz yıla yakın süren bir “sıkıyönetim” devrinden sonra tekrar ilan edilen Meşrutiyetle birlikte sansür kalkmış ve yayımlanan gazete ve dergi sayısında artış yaşanmıştır. Basın özgürlüğü sonucu Engin’e göre (2017: 312) gazeteler akıllarına ne gelirse yazıyorlardı. Oluşan hür ortam sonucu çocuk dergiciliği konusunda da gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönemde yayınlanan çocuk dergilerinin sadece sayıları artmamış, nitelik ve kalite açısından da önemli sayılabilecek gelişmeler sağlanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin çocuk eğitimine verdiği önemi gösteren dergicilikteki bu gelişmeler aynı zamanda Cemiyet’in yayınlar üzerindeki etkilerini de göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Türk çocuk dergiciliğinin başlangıcı Tanzimat Dönemi olarak kabul edilir. Okay’a göre (2002: 16) “...sürelî çocuk yayınlarının ortaya çıkışı, 1869 yılında olmuştur.” İlk yayımlanan çocuk dergisi Mümeyyiz’dir. II. Meşrutiyet döneminde yayımlanan çocuk dergilerini ise şu şekilde sıralayabiliriz:

Musavver Küçük Osmanlı (1909), Mekteplilere Arkadaş (1910), Çocuk Dünyası (1913-1918), Ciddi Karagöz (1913), Çocuk Yurdu (1913), Mektebli (1913-1914), Talebe Defteri (1913-1918), Çocuk Duygusu (1913-1914), Türk Yavrusu (1913), Çocuklar Âlemi (1913), Kırılgaç (1913), Çocuk Bahçesi (1914), Çocuk Dostu (1914), Mini Mini (1914), Küçükler Gazetesi (1918), Hür Çocuk (1918). (Okay 1999: 216-217)

Sayıcı artışın gözlemlendiği çocuk dergilerinde yer alan şiir, masal, hikâye vb. edebi türlerde çocukların millî ve manevî duygularını kuvvetlendirmeyi amaçlayan konular işlenmiştir. Bu dönemde yaşanan savaşların etkisiyle çocuk dergilerinde, yabancı mallara karşı boykot; yabancılara karşı kin, intikam, öç alma duyguları ön plana çıkmıştır. Hatta Türkçülük fikri çocuk dergilerinde yer alan

reklamlara kadar yansımıştır. Bu bakımdan çalışmamızda, çocuk dergilerinde de yer alan “boykot” gerçeği inceleme konusu yapıp değerlendirmek amaçlanmıştır.

İncelenen Dergiler

İncelediğimiz ilk dergi, “Bizim memleketimizde en ziyade ehemmiyet verilmek lazım gelen çocuk hayatı ve çocuk bilgisi, maalesef şimdiye kadar en ziyade ihmal olunmuş bir ihtiyacımızdır.” ifadesiyle yayın hayatına 14 Mart 1329 (27 Mart 1913)’da başlayan Çocuk Dünyası dergisi 22 Teşrin-i evvel 1330 (4 Kasım 1914) tarihine kadar 79 sayı yayımlanmıştır. Daha sonra yeniden numara alarak (80/1) 1918 yılında tekrar yayım hayatına başlar ve 94. sayısıyla (1926) bir daha çıkmamak üzere kapanır. (Okay, 1999: 107) Derginin müdürü Tevfik Nureddin’dir. Dönemin güçlü kalemleri Ziya Gökalp, Akagündüz, Edhem Nejat, Mehmet Emin (Yurdakul), Ali Ulvi (Elöve), İsmail Hakkı (Baltacıoğlu), Hüseyin Ragıp (Baydur) yazıları ile dergiye katkı sağlamışlardır.

Balkan savaşlarının etkisi dönemin birçok çocuk dergisinde görülür. Kin, intikam, öç duyguları; Türkçülük fikri ve Milli İktisat atılımları sonucu boykot çağrıları Çocuk Dünyası dergisinde de yer bulur. Türklük bilinci o dereceye varır ki çocuklar tarafından dergiye gönderilen bir mektupta “Milli manzumeler isteriz.” (1329 [1913], 10: 6) ifadesine karşılık dergide milli duygulara yönelik eserlere ağırlık verilir; birçok masal, efsane ve destan yayımlanmıştır. Türk’ün Tufanı (1329 [1913], 12: 1-2), Alageyik (1329 [1913], 8: 3), Türk Serencamları (1329 [1913], 8: 3) başlığı altında Ergenekon ve Bozkurt destanları yayımlanan yazılardan sadece bir kısmıdır.

Çocuk Dünyası dergisi, yayımlandığı dönemde yaşanan siyasi ve içtimai olayları çocuklara aktarmada bir araç olarak kullanılmıştır. Bu dönemde yaşanan savaşlar, toprak kayıpları sonucu Osmanlı toplumunda milli bilinç uyanmış ve bunu müteakiben yabancı tüccarlara, mallara boykot uygulanmaya başlanmıştır. Çocuk Dünyası dergisinde de bu boykot ve millilik sıkça göze çarpmaktadır. Çocuk Dünyası dergisinin Tarık Hakkı Us Koleksiyonu’nda yer 77 sayısı incelenmiş olup 55. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. sayılarının incelemesi bu koleksiyonda olmadığından yapılmamıştır.

İncelememizde yer alan ikinci dergi olan Mektepli dergisi, “...bilumum rüşdi ve idadî müdâvimini efendilere ve hanımlara mahsus haftalık musavver mecmuadır.” başlığıyla 15 Mayıs 1329 (28 Mayıs 1913) tarihinde yayım hayatına başlamıştır. Dergi, toplam otuz dokuz sayı yayımlayarak 10 Nisan 1330 (23 Nisan 1914)’da yayım hayatına veda etmiştir.

II. Meşrutiyet döneminin toplumda oluşturduğu öç, intikam, kin duyguları; vatan ve millet sevgisi gibi konular incelememize konu olan Mektepli dergisinde de sıkça işlenmiştir. Bununla birlikte öğrencilerin okul derslerine yardımcı olabilecek konularda dergide yayımlanmıştır. Mektepli dergisi yayımlandığı dönem olan II. Meşrutiyet’in siyasi ve içtimai olaylarından etkilenmiştir. Millî ekonomi söylemleri ve boykot; intikam, öç ve kin duyguları; millî duyguları öne çıkaran yazılar dergide işlenmiştir. Mektepli dergisinin Tarık Hakkı Us Koleksiyonu’nda mevcut olan 39 sayının incelemesi yapılmıştır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin ideolojisini yaymak amacıyla Ahmed Halid tarafından 23 Mayıs 1329 (5 Haziran 1913)’da çıkarılmaya başlanan Talebe Defteri dergisi toplam 68 sayı çıkarmış; 27 Şubat 1335 (27 Şubat 1919)’te yayım hayatından çekilmiştir. Satı Bey’in ilk sayıda kaleme aldığı

“Talebelik, hayatının en galeyanlı devresine tesadüf eder. Bu devrede faaliyet için mütemadi bir temayül duyulur. Hareket etmek, oynamak, okumak, mütehayyiç olmak için şiddetli ihtiyaç hissederler... Sabavet hayatının bu temayül ve ihtiyaçlarını tanzim ve tatmin edecek eserlerin yerleri zaten pek fakir olan kütüphane-i irfanımızda büsbütün boş gibi duruyor. Onun için mekteplerimizi dolduran talebe faaliyet ve temayülünü pek yolsuz suretlerde sarfa mecbur oluyor ve okumak ihtiyacını tatmin için gazetelerle adi romanlardan başka bir vasıta...” yazıyla derginin çıkış amacı ifade edilmiştir.

Talebe Defteri dergisi, döneminde yayımlanan diğer çocuk dergilerine nazaran daha milliyetçi bir çizgi izlemiştir. Savaşlar sonucu intikam, kin ve öç duyguları İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ideolojik fikirleri doğrultusunda çocuklara aktarılmıştır. Talebe Defteri'nin hemen her sayısında dönemin ekonomik politikası "Milli İktisad"ın izlerine rastlanmaktadır. Dergide yayımlanan yazılarda Müslüman ve Türklerin devlet memuru olmalarının devletin kalkınmasında etkili olamayacağı; kalkınmanın ve yükselmenin ticaret ve yerli üretimle sağlanacağı ifade edilmektedir.

Talebe Defteri dergisi, Balkan Savaşları acılarının yaşandığı ve toplumda yabancı tüccarlara karşı uygulanan boykotajın başladığı bir dönemde çıkmıştır. Bu nedenledir ki derginin birçok sayısında kin, intikam ifadeleri ve boykot çağrıları göze çarpmaktadır. Dergi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin yayın organı olarak Milli İktisad fikrine bağlı kalmış, yazılarında bu fikri destekleyerek çocuk ve gençlere aktarmıştır. Talebe Defteri dergisinin Tarık Hakkı Us Koleksiyonu'nda yer alan 68 sayısı da incelenmiştir. Talebe Defteri dergisi 67 sayı ve Çocuk Dünyası dergisi ile de 1 sayı "Donanma Nüsha-i Fevkaladesi" çıkarmıştır.

Leon Lütfi'nin sahib-i imtiyazı olduğu ve Baha Tevfik sermuharirliğinde 6 Haziran 1329 (19 Haziran 1913) yılında yayımlanmaya başlayan Çocuk Duygusu dergisi toplamda altmış bir sayı çıkararak 8 Mayıs 1330 (21 Mayıs 1914)'da yayım hayatından çekilir. Baha Tevfik tarafından yazılan "Maksad ve Meslek" başlıklı yazıda derginin çıkış amacı ifade edilmiştir: "Çocuklarının terbiyesine ehemmiyet vermeyen bir millet büyüklerinden terbiye ve istifade beklememelidir. Ağaç taze iken eğildiği gibi insanlar da genç iken ta'lim ve terbiye edilirler. Binâen-aleyh en ziyade ehemmiyet verilmesi lâzım gelen sin, sin-i terbiyedir."

Çocuk Duygusu dergisi, dönemin diğer dergilerine nazaran milli duygulara daha az yer vererek liberal bir çizgide kalmıştır. "1913 yılı dergilerinin ortak paydası öç, intikam ve benzeri duygulara Çocuk Dünyası kadar olmasa da değiniliyor." (Okay, 1999: 125) Çocuk Duygusu dergisinin Tarık Hakkı Us Koleksiyonunda yer alan 54 sayısı incelenmiş olup 53. 54. 56. 57. 58. 59. sayılarının incelenmesi bu koleksiyonda olmadığından yapılmamıştır.

"Bahçemizi Neye Açtık?" başlık makalede "Mini mini ve murahık vatandaşlarımızı eğlendirerek faydalandırmak, faydalandırarak eğlendirmek için." ifadeleri ile 20 Şubat 1329 (5 Mart 1914) tarihinde yayım hayatına başlayan Çocuk Bahçesi dergisi yirmi bir sayı yayımlayarak 10 Temmuz 1330 (23 Temmuz 1914)'da yayım hayatından çekilmiştir.

Dergi çocuklara yönelik olduğu kadar idadi ve sultani seviyesindeki öğrencilerin de ilgisini çekmiştir. "Gerek baskısı ve gerek kaliteli resimleriyle Meşrutiyet döneminin ön plana çıkan dergilerinden olan Çocuk Bahçesi'nde resimli hikâyeler, masallar, bilmeceler, fıkralar şiirler var." (Okay, 1999: 133) Çocuk Bahçesi dergisinin Tarık Hakkı Us Koleksiyonu'nda bulunan 21 sayısı incelenmesi yapılmıştır. Sonuçta incelememizin konusu olan dergiler, Çocuk Dünyası, Mektepli, Talebe Defteri, Çocuk Duygusu ve Çocuk Bahçesi olarak sıralanabilir.

II. Meşrutiyet Dönemi Çocuk Dergilerinde Boykot Konusu

Boykot kelimesi Fransızcadan dilimize geçmiş olup "Bir işi, bir davranışı yapmama kararı alma. Bir kimse, bir topluluk veya bir ülkeyle amaca ulaşmak için her türlü ilişkiyi kesme." (TDK 2011: 388) anlamına gelmektedir. "Boykot bir ülkeyi ekonomik açıdan zarara sokmak ve haksız uygulamalarını o ülkeden mal almayı durdurarak protesto etmek." (Çetinkaya, 2014: 62) anlamında da kullanılır.

Savaş, insanlıkla birlikte var olup tarih boyunca değişen, yöntem ve uygulama bakımından farklılaşan, kapsamlı ve dinamik bir kavram olagelmıştır. (Eker, 2015: 31-66) Devleti yönetenler savaş zamanları çeşitli tedbirler alır. Savunmadan gıda sektörüne, maliyeden eğitime kadar çeşitli düzenlemeler yapılır. Savaşlar, ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasını engellediği için tedbir alınması zaruri hale gelir. Bozulan ekonomiyi düzeltmek ve vatandaşlarda savaş halinde olduğumuz ülkeleri protesto etme bilincini uyandırmak için alınan tedbirlerden biri de boykottur.

Ağır ekonomik koşulların etkisiyle siyasi iktidarlar, milli ekonomi söylemlerine girişmektedir. Millîlik ön plana çıktığında ise yerli malı kullanımını özendirmek, yabancı mallara karşı boykot uygulanması kararları alınmasını kolaylaştırmaktadır. Boykot, sadece savaş dönemleri değil, ülkeler arası siyasi anlaşmazlıklar neticesinde de uygulanmaktadır:

Osmanlı Devleti'nin son on yılında yaşanan savaşların getirdiği ağır ekonomik şartlar sonucu toplumda yabancı tüccarlara ve yabancı mallara karşı boykot uygulanmaya başlanmıştır. Avusturya'nın Bosna-Hersek'i ilhak etmesi sonucu Osmanlı Devleti'nde halk ve yöneticiler dahil olmak üzere büyük bir boykot hareketi başlamıştır. "Avusturya'dan ithal edilen tıbbî malzemenin Osmanlı vatan kardeşlerinin vücutlarına büyük zararlar, rahatsızlıklar verdiği dile getirilmiştir." (Çetinkaya, 2014: 154) ve vatandaşlara uyarıda bulunulmuştur.

II. Meşrutiyet döneminde Avusturya boykotu konusunda yayımlar yapan ve çocuklara hitap etmeyen "Geveze" (1908, 58) adlı dergide "Hamîyetli Vatandaşlarımızdan Ricamız" başlıklı yazıda; "Milletini seven şu mağazalardan alışveriş etmesin. Avusturya malı satan mağazalardan ismini zikretmediklerimizi bilen vatandaşlarımızın ihbar etmelerini rica ederiz." denilerek, vatandaşlar Avusturya mallarına karşı boykota çağırılmıştır.

Geveze'nin (1329[1908]) 16. sayısında yayımlanan "Dereden Tepeden" başlıklı yazıda "Lâkin!.. Kalpağı fese tercih ettiren sebep büyük bir ehemmiyeti, hem de bir ehemmiyet-i siyasiyeyi haiz; fesler ekseriya üzere Avusturya'da imal edildiği için, biz diğer Avusturya emtiası gibi bunu da boykot ettik, yani almamaya karar verdik." ifadeleri yer almıştır.

Devlet içinde yaşayan gayrimüslim tebaanın savaşta düşman donanmasına para yardımında bulunması üzerine Müslüman-Türk toplumunda büyük bir öfkenin oluştuğu:

"...boykotaja yol açan olay ise Averof adında Görice'li bir Rum tüccarın Yunanistan'a bir zırhlı hediye etmesidir. Averof'un adını taşıyan bu zırhlı yüzünden Osmanlı Donanması Ege Denizi'ne açılmamış ve Rumeli topraklarına asker sevk edememişti. Gayrimüslim tüccarlarla yapılan alışverişin "silah, isyan ve ihanet" olarak kendisine döndüğü" (Okay, 2000: 52) cümleleri ile ifade edilmiştir. Bu ve benzeri olaylar neticesinde toplumda büyük bir infial oluşmuş, Türk milleti, yabancı tüccar ve mallarına karşı büyük bir boykot girişimine başlamıştır. Yerli malı özendirilmeye çalışılmış ve Müslüman-Türk tüccar sınıfı oluşturulmak istenmiştir.

Boykot, ekonomide de millî bir anlayışın oluşmasında katkı sağlamıştır. Yaşanan olaylar neticesinde millî ekonomi kavramı önem kazanmış, İttihat ve Terakki Cemiyeti, "Millî İktisad" adımları atmıştır. Bunun sonucunda, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin iktidarda ağırlığını hissettirmeye başladığı II. Meşrutiyet dönemi içinde Türk iktisadi düşüncesi hâkim olmuştur." (Çetinkaya, 2014: 140) Savaşların devam etmesi devletin ekonomisini iyice bozmuş ve İttihat ve Terakki Cemiyeti iç borçlanma hamleleri de yapmıştır. Devlet, halkı iç borçlanmaya teşvik etmek için kampanyalar başlatır, marşlar besteletir: Bu teşviklerin kapsamı içine sonunda çocuk dergileri de girer. (Okay, 2000: 84) Talebe Defteri adlı derginin 33. sayısında ekonominin kötü gidişatını engellemek için "10 Paranın Kıymetini Bilmeyen Osmanlı Olamaz" başlığı altında şu tavsiyelerde bulunulur:

Paranı vatandaşlarına vereceksin

On paranın nereye gittiğini hesap edeceksin

Eline geçen paranın bir kısmını saklayacaksın

Ticaret ve sanatı seveceksin

Şeritleri Türkçe olmayan sinemalara gitmeyeceksin

Hilal-i Ahmer'e, Müdafaa-i Milliye ve donanmaya yardım edeceksin

Vücudunun sağlam olmasını temin edeceksin

Vazifeni bileceksin. (Talebe Defteri 1332[1917])

Ayrıca, II. Meşrutiyet döneminde öğrenci grupları arasında çeşitli yardım sandıkları da kurulur. Bu sandıklarda biriktirilen paralar Osmanlı Devleti donanmasına “iane” olarak verilir. Bu yardım sandıklarına çocuk dergilerinde sıkça yer verilerek, çocukların ekonomiye katkı sağlaması amaçlanmıştır. Bu konu ile ilgili olarak, “İzmir Sultaniyelilerin Hamiyeti” başlıklı yazıda: “İzmir gazetelerinde sevinçle okuduğumuza göre Mektep-i Sultani talebeleri kendi aralarında 253 kuruş 30 para toplayarak donanma cemiyetine vermişlerdir.” (Çocuk Dünyası 1329[1913], 39: 11) haberi dikkat çekicidir.

II. Meşrutiyet dönemini kapsayan on yıllık süreçte üç büyük savaşın yaşanması ve bu savaşların topluma yansımalarını dönemin süreli yayınlarında görmek mümkündür. Bu araştırmada II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin siyasi ve içtimai görüşlerini yansıtmaları ve boykot konusuna sıkça yer vermeleri nedeniyle Çocuk Dünyası (1913-1918), Mektepli (1913), Talebe Defteri (1913-1918), Çocuk Bahçesi (1914); boykot konusunda daha liberal görüşlere sahip olması nedeniyle Çocuk Duygusu (1913-1914) adlı dergiler incelenmiştir.

Dergilerde Yer Alan Üretici / Tüketici Boykotu

II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı Devleti’nde hem siyasal hem de toplumsal alanda birtakım değişimler yaşanmıştır. Yeni rejimin öncüsü İttihat ve Terakki Partisi’nin siyasi ve içtimai fikirlerinin toplumun temeli olan çocuklara aktarılması son derece önemli olarak görülmüştür.

Balkan Savaşları sonucu toplumda büyük bir infial yaşanmıştır. Yaşanan bu olayların etkisi kendini ekonomik alanda da göstermiş, Milli İktisad atılımları yapılmaya başlanmış; gayrimüslim ve mallarına karşı toplumda büyük bir boykot hareketi başlamıştır.

Boykot ve milli ekonomi söylemlerini dergiler aracılığıyla çocuklara da aktarmak hedeflenmiştir. Küçük yaşlardan itibaren tüccarlığa özendirilen çocukların ileride memur değil tüccar olmaları dergilerde yayımlanan şiir, hikâye vb. yazılarda istenmiştir. Çünkü devletin içinde bulunduğu darboğazdan kurtulmasının yollarından biri de Müslüman ve Türk tüccar sınıfının oluşmasıdır.

Türk ve Müslüman unsurunun ticaretten uzaklaşmasının ve ticaretin gayrimüslimlerin elinde olmasının acısı II. Meşrutiyet döneminde yaşanan savaşlarda hissedilmiştir. Savaşlar nedeniyle iyice bozulan ekonominin iyileştirilmesi için çeşitli önlemler alınmıştır. İç borçlanmaya gidilmiş, tahvil senetleri satılmış ve Türk-Müslüman tüccar sınıfının kalkınması için yabancı tüccarlara ve mallarına karşı boykot çağrıları artmıştır. Aslında boykot çağrılarını Balkan Savaşı sonunda toplumda başlayan tepkinin ekonomideki yansımaları olarak da düşünebiliriz. Dönemin siyasi gücü İttihat ve Terakki Partisi’nin milliyetçi politikaları da eklendiğinde toplumda “yabancı” olana karşı bir tepki ve tavır oluşmaya başlamıştır.

II. Meşrutiyet döneminin basın ve yayın hayatının etkili silahlarından biri olan dergiler de İttihat ve Terakki anlayışının siyasi bir uzantısı olarak işlev görmüştür. Çocuklara yönelik dergiler de dahil çıkarılan hemen her dergide bu konu dikkat çekici bir şekilde yer almıştır. Hatta kimi dergilerde boykot o dereceye varmıştır ki boykota uymayan dergiler hedef gösterilmiştir.

Talebe Defteri dergisinin 3’üncü sayısında “Büyük Osmanlı Ticarethaneleri”nin aşağıdaki isimleri ve adresleri verilerek alışverişlerin bu mağazalardan yapılması konusunda çocuklara uyarılarda bulunulmuştur:

“Büyük Osmanlı Ticarethaneleri

(Zuhal) Kırtasiye Ticarethanesi (Vezneciler)

Cemali'ye Kırtasiye Mağazası (Direklerarası)

(Necati Memduh Biraderler) Kırtasiye (Vezneciler)

Vezneciler Bonmarşesi (Ziya) Tuhafiye vesaire...

(Mehmet Selim Ticarethanesi) Vezneciler her nevi makineler

Mustafa Şamil ve mahdumları Ticarethanesi (Meydancık)

Selanik Bonmarşesi (Köprübaşı)

Necim Ticaret ve Tuhafiye Mağazası (Sultanahmet)

Halep Eczanesi- Beşir Kemal (Bahçekapı)

[Osmanlı Ticarethanesi- Sabah matbuası altında]" (1329[3 Temmuz 1913])

Mektepli dergisinin 11'inci sayısında "Türkler Kurtulmak İsterse Her Şeyden Evvel İktisadlarını Düşünmelidirler" başlıklı yazıda çocuklar ve vatandaşlar:

"...yine onlara onların müzeyyen fakat zehirli, ziyadar fakat mülevves mağazalarına koşar ve biçare memleketi ecanibe esir ederiz. Daha garibi Türklük ve İslamlık alemleri için açılan İstihlak-i Milliye'ye şimdiye kadar kaç Türk kadını gitti ve gidenlerimiz Türklük, Müslümanlık mahiyet-i nazaran yüzde kaç teşkil eder?" (1329[23 Ekim 1913]: 176) cümleleri ile, "millî harcama"lar yapmak için yerli mağazalara alışveriş yapmak üzere yönlendirilmiştir. Bu konudaki duyarsızlık da tenkit edilmiştir.

II. Meşrutiyet döneminin ekonomik amaçlarından biri de Müslüman ve Türk tüccar sınıfını oluşturmaktır. İttihat ve Terakki Partisi'nin "Millî İktisad" politikaları sonucu toplumda Müslüman ve Türkler ticaretle uğraşmaya başlamıştır. Hatta öğrenciler tarafından kurulan tasarruf sandıklarında biriktirilen paralarla millî kırtasiye dükkânları açılmış ve bu alandaki çabalar dergilerde yer alan reklamlara kadar yaygınlaşmıştır. Talebe Defteri dergisinde yer alan "İşte Size..." başlıklı reklamda: "Türk ve İslam, fedakâr bir ticarethane. Veznecilerde [Necati ve Memduh Biraderler] kırtasiye mağazasından bahsetmek istiyoruz. Kari'lerimize bu fedakâr kardeşlerin hizmetlerini ayrıca zikretmek üzere şimdilik şurasını söyleyelim ki ba'demâ idarehanemizde mezkûr mağazanın bütün malumatını bulunduracak suretle de Türklüğe, İslamlığa bir hizmet etmeye çalışacağız bütün levazım-ı kırtasiyenizi oradan alınız." (Talebe Defteri, 1329[18 Aralık 1913]: 15) cümleleri ile öğrenciler, kırtasiye ihtiyaçlarını karşılamak için adı geçen ticarethaneye yönlendirilmiştir. Derginin bir sonraki sayısında da aynı konu ile ilgili "Necati Memduh Biraderler" in ağızından çocuklara şu cümlelerle "Millî ticaret ve millî teşebbüs" dersi verilmektedir: "Saadet Kırtasiye Mağazası ve Kütüphanesi- Şehzadebaşı Vezneciler Numara 114 Memleketimizin ümid-i istikbali olan genç mektep efendileri ve hanımları! Sizin şimdi devam etmekte olduğunuz, pek yakın bir zamana ait talebesi olan bizler, mektep hayatında defter, kalem, kâğıt gibi malzemenin tedarikinde duçar olduğumuz müşkülâtı düşünerek doğrudan doğruya sizlere hizmet etmek ve aynı zamanda size fikr-i teşebbüsün bir semeresini göstermek üzere şu ticaretin ne kadar tatlı bir meşgale olduğunu anlatmak için bizim küçük zarif mağazacığımız size güzel bir mahal-i tetkik olur." (Talebe Defteri, 1329[1 Ocak 1913]: 16)

Yine aynı reklam derginin 17, 18 ve 20. sayılarında şu cümlelerle yer almış: "Talebemize diyoruz ki: vatandaşlarımızdan alışveriş ediniz., paranızı ecnebilere vermeyiniz. Fakat sorsalar ki defterlerimizi, kalemlerimizi kendisi yaptıran mağazamız var mı?? İşte; onlara cevabımız: Şehzadebaşı'nda Necati, Memduh Biraderler." Görüldüğü gibi bu cümlelerle de çocuklar, ecnebi tüccarlar yerine yerli tüccarlardan alışveriş yapmaya ve "yerli malı" kullanmaya teşvik edilmektedir.

Derginin 19. sayısında "Bilir misiniz? Ki." başlığı altında: "Yalnız kırk para size ne kazandırır?.. Sakın 40 para deyip geçmeyiniz.. Bunun kadrini bilmek isterseniz bir tane Muhtıra Defteri alınız. Fakat dikkat ediniz Şehzadebaşı'ndaki büyük kırtasiye mağazasının sahipleri (Necati ve Memduh Biraderler)in

olsun. Zira bu yalnız bir defter değildir. Hem defter hem takvim.” ifadeleri yer almıştır. Dergi’nin, Donanma Özel sayısında Necati ve Memduh biraderler tarafında imal edilen “Türk Kurşun Kalemleri”ne dikkat çekilmiş: “Memleketimizde şimdiye kadar hep ecnebi kurşun kalemleri kullanıyorduk. Halbuki şimdi Türk kurşun kalemleri de yapıldı. Bunları yaptıran Necati ve Memduh Biraderlerini ne kadar takdir etsek yeri vardır.” (Donanma Nüsha-i Fevkalade, 1330[17 Mart 1914]) sözleriyle, yabancıların ürettikleri kalemleri almak yerine bunların alınması istenmiştir.

Talebe Defteri dergisinin 29 Ağustos 1329(11 Eylül 1913) yılında yayımlanan 8. sayısında Nestle süte karşı vatandaşları boykota çağıran yazıda “Nestle süt içmek vatana ihanettir. Vatandaşlar: gözlerinizi açınız.. Memleketimizin latif ve kokulu otlarıyla, çiçekleriyle beslenen koyunlarımızın saf ve temiz sütleri dururken paramızı ecnebilere vermeyelim.” ifadeleri yer almıştır. Bu ifadelerin, derginin bundan sonra çıkacak olan sekiz sayısında da yer almış olması “Nestle” sütlerine karşı gösterilen tepkinin ve boykotun boyutlarını ortaya koymaktadır.

Çocuk Dünyası dergisinin 41. sayısında yayımlanan ve Ticaret Mekteb-i Âlisinden Nazım Hürrem’e ait “Ticaret” isimli şiirin son kıtasında, yabancı tüccar ve mallarına karşı boykot çağırısı ifadeleri yer alırken Müslüman ve Türklerin neden ticaretle uğraşmaları gerektiği etkili bir şekilde şu mısralarla dile getirilmiştir:

“Fabrika yok, hocamızın sarığını yapacak
Bir İslam yok, ölümünün kefenini satacak
Kefen sarık paramız hep Avrupa’ya gidiyor
Sonra bunlar silah olup bizi helak ediyor.” (1329 [1 Ocak 1914]: 2)

Nazım Hürrem, ayrıca “Ticaret” şiirinde Türk ve Müslüman çocukların ticaretle ilgilenmeleri gerektiğini ve devletin ekonomik bağımsızlığına ancak yerli ve milli bir tüccar sınıfı oluşturmakta olduğunu ifade eder:

“...
Ey Türk oğlu! Şu talihsiz vatanını seversen
Gururlan düşmanını mahveylemek istersen
Sen tüccar ol, çünkü şimdi ticaret bir necattır
Tüccar olmak en sevimli, en tatlı bir hayattır.”

İttihat ve Terakki Parti’sinin güdümünde şekillenen Talebe Defteri dergisi de alınan boykot kararı doğrultusunda yayım hayatına devam etmiştir. Müslüman ve Türk halkının parasının yabancılara gitmesini engellemek için bu dergide de Türk ve Müslüman tüccarların reklamları yapılmıştır. Derginin 16. sayısında Bâb-ı Âli Caddesinde Kâğıtçı Hilmi Mağazası’ndan alışveriş yapanların vatana hizmet edecekleri şu cümlelerle ifade edilmiştir: “Kâğıtçı Hilmi Mağazası; neşriyat-ı ciddiyesiyle maruf kütüphane-i İslam ve askeri sahibi Tacirzade İbrahim Hilmi Efendidir. On para, kırk para, beş kuruş bir şey değil mi? Eğer bütün küçük paraları sağa sola bakmaksızın rast gelen yere vereceğinize hem dindaşınız bulunan Türkoğlu Türk bir ticarethaneye verecek olursanız bu küçük paralarla hiç farkına varmaksızın memlekete bir hizmette bulunmuş olursunuz.” (Talebe Defteri, 1329[1 Ocak 1914]: 16)

Derginin 16.sayısında yine Bâb-ı Âli Caddesinde hizmet veren Müslüman ve Türk bir ticarethanenin reklamı “Osmanlı Terzihanesi” başlığı altında: “İştirak ettiği Paris beynelmilel terzilik sergisinde birinciliği kazanan ve şu suretle sanatındaki maharet ve inceliği tavsife lüzum kalmayan Türk ve İslam bir mağazanın müesses-i gayrı (Yusuf Ziya) Bey Terzihanesine uğrayınız. Paralarınızın ecnebilere gitmesini istemiyorsanız kostümlerinizi buraya yaptırınız.” (Talebe Defteri, 1329[1 Ocak

1914]: 16) denilerek, elbise diktirmek için ödenecek paraların dahi yurt dışına gidişi engellenmeye çalışılmıştır.

“Türklük İleri Gidecektir..” başlıklı yazıda çalışan ve devletine hizmet eden Müslüman ve Türk tüccar sınıfından Paris’te altın madalya alan Terzi Yusuf Ziya Bey örnek olarak şu cümlelerle verilmiştir: “Evet buna bütün mevcudiyetinizle emin olunuz... Türklük ileri gidecektir.. Yalnız çalışmak şartıyla... işte size bunun canlı meseli: Bâb-ı Âli Caddesinde (Sabah Matbuası altında) namusuyla, gayretiyle Osmanlılık ve Türklük âlemine ifa-i hizmet etmekte olan Yusuf Ziya Beyin (Osmanlı Terzihanesi)ni taktim etmek istiyoruz. Ahiren iştirak ettiği Paris Terzilik sergisinde vatandaşlarımızdan ilk defa olmak üzere birinciliği ihraz ederek (Altın madalya)ya nail olan mezkûr ticarethaneye verilen şahadetnamenin suretini yukarıda görüyorsunuz. Vatanınızı seviyorsanız vatandaşlarınızı himaye ediniz. Osmanlılık Terzihanesinde: Her nevi yerli kumaşları, ayakkabıları vardır. Fiyatları ise gayet ucuzdur.” (Donanma Nüsha-i Fevkalade, 1330[17 Mart 1914])

Talebe Defteri’nin 2 Kânun-ı sâni 1329(15 Ocak 1914) yılında yayımlanan 18. sayısında “Vatandaş Müslüman mağazasına uğramayı unutma.. Çocuğunu, kardeşini Nestle sütle büyütme. Ecnebi elbisesiyle gezdirme. İsmi Türkçe yazılı olmayan dükkanlara, şeritleri Türkçe olmayan sinemalara uğrama...” denilerek, yabancı elbise, süt ve sinemanın dışında “ismi Türkçe yazılmayan” işyerlerine karşı da bir boykot çağrısının yapılmış olması, dilimiz Türkçeye karşı gösterilen hassasiyeti ortaya koymaktadır.

Bu arada o yıllarda çıkan çocuk dergilerinin boykot konusunda aynı tavrı göstermediklerini hatta bazen birbirleri ile tartıştıklarını da görmekteyiz. Mesela liberal bir çizgide olan Çocuk Duygusu dergisi boykota uymamıştır. Bu durum dönemin milliyetçi çizgide yayım yapan Çocuk Dünyası dergisi tarafından ciddi bir şekilde eleştirilmiştir. Çocuk Dünyası dergisinin 28 Teşrin-i sâni 1329 (11 Aralık 1913) yılında yayımlanan 38. sayısında “Bir Çocuk Gazetesi İlanı” başlığı altında, “Çocuk Duygusu” dergisi boykot konusunda aşağıdaki cümlelerle eleştirilmiştir:

“Biz dikkat etmemiştik, fakat çocuklarımız dikkat etmişler, Umum-i Mekteb-i Saadet talebesi namına 108. Recai Efendi, arkadaşlarıyla beraber idarehanemize müracaat ederek malum bir gazeteyi protesto ettiler. O gazete bir ecnebi mağazasını ilan ederken şu cümleyi kullanmış: [Çocuklar, velilerinize rica ediniz, size elbiseyi İstihlak-ı Milli mağazasından alsınlar. Ziyadesiyle memnun olacaksınız.]

Avrupa’nın para esirliğinden kurtulmak için yerli mallarımızı, yerli sanatlarımızı canlandırmak lazımdır. Her türlü istiklalimizi ancak bu suretle saklayabileceğiz... Tarihlerle karışan, bugün biz mazi olan anlı şanlı günlerimizi ancak böylelikle, ilim ve fenle birlikte, sanat ve ticaretle rağbet, onları teşvik eylemekle tekrar yaşayacaktır.

Bunu ihtiyarlarımız anlamasalar bile, gelecek zamanın büyük adamları olacak çocuklarımıza anlatmak gerekir. Hal böyle iken beş on kuruşluk ilan bedeli için Türkleri soyulmaya sevk etmek Türklük faydasına çalışmak değildir. Biz bile maalesef eski sayılarımızda İngiliz kumaşlarının ilanını düşünmeden koymuştuk. Fakat, ecnebi malını ilan etmemeye katıyen karar verdiğimizden derhal kestik.

Küçük dostlarımızda artmaya başlayan milli hislerini tebrik ederek ve devamını arzu ederiz.”

Yazının devamında “Çocuklara!” başlıklı yazıda çocuklara seslenerek, “Vatanınızı memleketinizi seviyorsanız yerli malı kullanırsınız. Yerli malları, Avrupa’nın çürük ve pis mallarından hem daha sağlam hem daha ucuzdur. Bâb-ı Âli caddesinde İstihlak-ı Milli Mağazasında yerli olmak üzere her aradığınızı bulursunuz.” (Çocuk Dünyası, 1329 [10 Aralık 1913], 38: 12) ifadelerine yer verilmiştir.

Çocuk Duygusu dergisinin imtiyaz sahibi ve kendisini “Türk Ermenisi” olarak tanımlayan Leon Lütü tarafından Çocuk Dünyası dergisine cevap niteliğinde “Boykotaj Meselesi/Çocuklara Nasihat”

başlıklı yazıda boykot konusunda derginin görüşleri şu cümlelerle ifade edilmiştir: “...milletler, kavimler, vatanlar, hükümetler, şahsın istirahatı için teşkil etmiş şeyledir. Hiss-i milli, vatanperverlik vesaire gibi galeyanlar ferdi istifade ve istirahatın aleyhine olursa makul olmaz, lehine olursa yani ferdi himaye ve onu müstefid etmek için olursa hem makul hem memduh olur. Bu mütaaalalardan sonra şurasını söylemek isterim ki memleketimizde bu günlerde pek ciddi bir surette oynanan, fakat bazı ifratçılar tarafından suiistimal olunan milliyetperverlik ve boykotaj hakkında iyice düşünmek iktiza eder.”

Vatandaşlar, sadece yabancı mallara karşı değil yabancı dillere karşı da boykot başlatmıştır. Leon Lütfi yazısının devamında dil boykotu konusunda “Bir gün tesadüfen Kadıköyü’ne gitmiştim. Orada gezerken bazı mağaza camcanlarının kırılmış ve levhalarının üzerine gayr-ı muntazam birer siyah leke yapılmış olduğunu gördüm. Yine bazı duvarlar üzerine fena bir yazı ile (İlan Türkçe Olacak) vesaire gibi şeyler yazılmıştı.” ifadelerine yer vermiştir. Dil konusunda Leon Lütfi’nin şu ifadeleri dikkat çekicidir “...Gerçi Türk memleketinde hiç Türkçesiz levhalar yazmak, ilanlar yapmak çirkin ve nankörcesine bir muameledir.”

Leon Lütfi yazısında daha sonra çocuklara, “Lâkin sevgili çocuklarım şimdi dikkat ediniz ki necib bir hiss-i millinin netice-i galeyanı böyle mi olmalı idi. Bu ulvi his eşkiya gibi camları kırmak, levhaları lekelemek ve abdesthane duvarlarına kömürle fena cümleler yazarcasına temiz duvarları kirletmek suretinde mi zuhura gelmeli idi. O gençlik toplansalar da Şehremini’ni ikaz etselerdi ve Şehremini bu işe dair iki satırlık bir nizamname yapsaydı hem daha makul he de daha faydalı olmaz mı idi?...” ifadeler ile seslenmiş ve boykotun sınırlandırılması gerektiğini söylemiştir:

“Türk düşmanlarına, Türk parasıyla ecnebi donanmalarına ianelerde bulunan yed-i tıynet kimselere şedid bir boykotaj yapalım. Lakin bu memlekette doğmuş, büyümüş Türkçeden başka bir lisanla mütekellim olmayan ve Türk hükümetlerine vergi, Türk cemiyetlerine, Türk müesseselerine ianette bulunan bir Hristiyan'a bu boykotaj reva mıdır?”

Boykotaj konusunda Çocuk Duygusu dergisinin eleştirilmesine neden olan Tring ve Aştiyan mağazaları için ise “Gelelim ecnebi ilanları meselesine biz risalemizde Tring ve Aştiyan Mağazalarının ilanlarını derc ediyoruz. Bu hal bazı kari’lerimizce görülmüyor ve bunun aleyhinde birçok mektuplar alıyoruz, yine serin kanlılıkla düşünelim: Biz kari’lerimize Türk mağazalarının emtiasını bırakarak ecnebi malları alınız demiyoruz, bir ücret mukabilinde bu mağazaların bî tarafane ilanlarını derç ediyoruz. Bu ilanlar tekmiyl yevmi gazetelerde, duvarlarda ötede beride de göze çarpıyor. O kadar masrafına rağmen on para fiyatla verdiğimiz şu küçük risalede bu suretle bir kısım masrafını çıkarırsa fena mı olur?...” ifadeleri yer almıştır. Kendisini de bir Türk Ermeni olduğunu ifade eden Leon Lütfi çocukların masum duygularına “Yine biz fedakarız. Haydi kıymettar evlatlarımız söyleyiniz. Hala Tring ilanının aleyhinde misiniz?... Hemen kaleminizi alınız vicdanınızı dinleyerek cevap yazınız. İstemeyiz dersiniz ve istemeyenler ekseriyeti teşkil ederse hemen bu ilanları çıkarıp atarız.” (Çocuk Duygusu, 1329[29 Ocak 1914], 33: 3) şeklinde seslenerek yazısını tamamlamıştır.

Boykotla ilgili “Çocuk Dünyası” ve “Çocuk Duygusu” dergilerinde yer alan yazılar birbirinden farklı mahiyettedir. Çocuk Dünyası dergisi yayımladığı yazı ve reklamlarda boykotu tavsiye ederken ekonomik bağımsızlığın ancak yerli ve milli olana yönelmekte olacağını ifade etmiştir. Çocuk Dünyası dergisi, her ne kadar ilk başlarda İngiliz kumaşları reklamı yapmış olsa da daha sonra boykot kararı ile bu reklamı yapmaktan vazgeçmiştir. Çocuk Duygusu dergisi ise boykot olayına daha liberal bakar. Gayrimüslimlere karşı başlatılan boykotajın istisnai durumlar taşıması gerektiği ifade etmiştir. Çocuk Duygusu sahibi Leon Lütfi, Osmanlı memleketinde doğmuş Ermeni asıllı, Türkçeden başka bir lisan bilmeyen ve devlete vergisini veren bir vatandaştır. Kendi gibi olan vatandaşlara karşı boykot uygulanmasına karşı çıkmıştır. İki dergi arasındaki boykot konusunda yaşanan fikir ayrılığının bir sebebi de Çocuk Duygusu dergisi sahibinin Ermeni asıllı bir vatandaş olması; Çocuk Dünyası dergisinin de Türk Yurdu Kitabhanesi’nde basılmasıdır.

Çocuk Dünyası dergisinin 26 Kânun-u evvel 1329(8 Ocak 1914) tarihli 42.sayısında yer alan “Türk Yurdu Mücellithanesi” başlıklı reklamda, “Sanatının hakkıyla ustası Türk mücellitleri tarafından açılan, bu mücellithane. Bu mücellithaneyi herkese, bilhassa küçük okuyucularımıza tavsiye ederiz. Nefis ve dayanaklı her türlü ciltler gayet ucuz bir surette yapılır. Numunelerini bir kere görünüz: fiyat maktudur.” ifadeleri yer alır.

Çocuk Bahçesi dergisinin 2. sayısında yayımlanan “Türk ve İslam Ticarethanesi” reklamında: “Ey Büyük Türk Çocuğu! Herkesle beraber bu vatanın yükselmesine çalışan bir Türk kardeşinizin Cağaloğlu'nda Emniyet Sandığı karşısındaki dükkanında istediğiniz defter, kalem, kâğıt gayet latif kartpostallar vesaire bulunuyor. Biliyorsunuz ki ticaretimiz bütün yabancı ve soğuk ellerde... Bunlardan kurtulmak için vatan evladına muhabbetten başka çare yoktur.” (1329[12 Mart 1914]: 2) ifadeleri ile Müslüman ve Türk çocuğunun yine yerli ve milli olan vatandaşların mağazalarından alışveriş yapmaları konusunda uyarılarda bulunulmuştur.

Nazım Hürrem'in Çocuk Dünyası dergisinde yayımlanan “Tacir Ol Kardeşim” şiirinde de ticaretin devletin ekonomik bağımsızlığa kavuşmasında etkili olduğu ifade edilmiştir:

“... ”

Haydi kardeş tacir ol ki şanlansın

Aziz yurdun, İslamlığın, Türklüğün.

Tacir ol ki eski şanın şanlansın

Şansız oldu Türk milleti ah bugün.” (1330[23 Nisan 1914], 57: 102)

“Türklük İleri Gidecektir” başlığı ile Talebe Defteri dergisinde yayımlanan yazıda “Vatanınızı seviyorsanız vatandaşlarınızı himaye ediniz. Osmanlı Terzihanesinde: Her nevi yerli kumaşları, ayakkabıları vardır. Fiyatları ise gayet ucuzdur.” (Talebe Defteri, 1330[21 Mayıs 1914]: 26) denilerek çocuklar ve velileri “Osmanlı Terzihanesi”ne yönlendirilmiştir.

Çocuk Bahçesi dergisi, “Müşabıklarımıza Cevaplarımız” başlıklı yazıda okuyuculara verilen bir cevapta şu şatırlar boykot konusunda dikkat çekicidir:

“Maarifperver Medid Bey! "...biri ecnebi biri İslam bir mal alacak adam mutlaka bilatereddüt ecnebi ticarethanesine gider oralara keselerce para boşaltır da on para verip de bir İslam'dan ticaret etmez, esbabı sorulduk da "Canım mallar dayanaklı ve ucuz değildir." cevabını verir, bilmez ki ecnebi ticarethanesine on kuruşa olan bir çorap, İslam ticarethanesinde altı kuruştur. Buradaki ötekine nispeten daha sağlamdır.

Bunu görenler ve işitenler vardır. Sonra bu ecnebilere verilen bu paralar bilmiyor mu ki sonra müsella bir canavar olup boynumuza sarılacaktır. Bunun dilsiz, dilhıraş meselini son felaketler bize ispat ediyor. Bugün "beyim buyurun, buyurun hanımefendi" diye bağırarak ecnebi tacirleri ecnebi bakkalları yarın son sistem vesait tecrübeler olarak bizi boğmaya çalışıyorlar, nitekim Yunanlıların en ziyade bu harpte rol oynayan ve Övündükleri "Averof"u bir Yunanlı tacir aldı fakat bizde iane kutusu önüne geldiği zaman on para atmada ihtiraz eden bir millet sonra nasıl felah bulup da milliyetini muhafaza edebilir.” (Çocuk Bahçesi, 1330[2 Temmuz 1914], 18: 268)

Çocuk dergilerinde yapılan reklamlarda bu boykot gerçeği bütün açıklığı ile kendini göstermiştir. Çocuk Bahçesi dergisinin 26 Haziran 1330(9 Temmuz 1914) tarihli 19. sayısında yer alan bir reklamda da boykot konusu göze çarpmaktadır. Kolonya reklamı yapan dergide

“Farukî Türk Kolonyası- Dünyanın en nefis kolonyalarındandır. Hele Avrupa'dan gelen adi ispirotolu sularla kıyas edilemez. Hem ucuz hem âlâdır. Çocuk Bahçesi mükâfatı için bu güzel kolonyayı intihab etmiştir. Bütün hanım kızlarımıza ve oğullarımıza ve ailelerine bu milli kolonyayı tavsiye

ederiz.” ifadeleri yer almıştır. Ardından bu reklâm derginin sonraki 20 ve 21.sayılarında da yayımlanmaya devam etmiştir.

Çocuk Dünyası’nda yer alan ve millî nitelikli şiirleri ile tanınan Nazım Hürrem’in “Ticaret Ninnisi” şiirinde, devrin politikası “Millî İktisad” atılımlarının izlerini görmek mümkündür. Yerli ve millî tüccar sınıfının oluşturulması amacıyla küçük yaştan çocukların yetiştirilmesi gerekliliği ifade edilmiştir:

“... ”

Ticaretle kurtulacak memleket

Kâinata nam verecek bu devlet

Yaşar mı hiç ticaretsiz bir millet?

Çalış yavrum tacir ol ninni

Memur olma amir ol ninni.” (1330 [6 Ağustos 1914], 72: 327)

Boykotun etkileri sinema alanında da kendini göstermiştir. Çocuk Dünyası dergisinde yer alan Ali Efendi Sineması’nın reklamında şu cümleler dikkat çekicidir: “Sirkeci’de Ali Efendi Sineması: “İstanbul’un en güzel sinemasıdır. Bilhassa çocuklarımıza tavsiye ederiz.” (1330[24 Eylül 1914]: 74)

Ali Efendi sinemasının reklamı Talebe Defteri dergisinde de “En İyi Sinema” başlığı altında “Ali Efendi sinemasıdır. Şeritleri Türkçe, ahlakî ve ciddidir. Sahibi Müslüman ve Türk’tür.” (1332[1 Şubat 1917]: 33) cümleleri ile yer alır.

Üsküdar’da “Satış Yurdu” kırtasiye mağazasının açılışını Talebe Defteri dergisi çocuklara şu cümlelerle duyurur: “Üsküdar’da, Ahmediye Caddesinde (Satış Yurdu) namıyla bir kırtasiye mağazası tesis edilmiştir. Bir Müslüman vatandaşın himmetiyle vücuda gelen bu sevimli yurdun, ileri gitmesini dileriz. Üsküdar mekteplerindeki talebemiz bilhassa alışverişlerini buradan yaparlarsa verecekleri beş on para kendi yurtlarında kalmış olur.” (Talebe Defteri, 1332[1 Şubat 1917]: 33) Bu satırlarda öğrencilere, “Satış Yurdu”ndan alışveriş yaparak paralarının yurt dışına çıkmasını engelleyebilecekleri tavsiye edilmektedir.

Talebe Defteri dergisinin 36. sayısında yer alan “Matbua İşlerimizi Nereye Yaptıralım?” başlıklı soruya: “Evvelce Matbuat-ı Hayriye namı altında iken ahiren (Matbuat-ı Orhaniye) ismini alan Cağaloğlu’ndaki Türk Matbuası her nevi kitap ve litoğraf işleri, kartvizit, renkli levhalar, defterler vesaireyi az vakitte, çok ucuz fiyatla tab’ eder.” şeklinde cevap verilerek insanlar bu matbaaya yönlendirilmişlerdir. (Talebe Defteri, 1333[15 Mart 1917])

Boykot konusunda büyük bir hassasiyet gösteren çocuk dergilerinin başında gelen Talebe Defteri “Millî Bir Şirket” başlığı altında yazdığı haberde: “Kemal-i memnuniyetle haber aldığımıza göre İzmir üzüm ve incir ithalat ve ihracat şirketi Köprübaşı’nda Karakaş Hanı tahtında bir şube küşat etmiştir. Burasını idare eden de vatandaşlarımızdan Kemal Arif Bey biraderlerdir. Allah muvaffak etsin.” (Talebe Defteri, 1333[12 Nisan 1917]: 38) satırları ile insanlar, vatandaşlarımızdan Kemal Arif Bey kardeşlerin işlettikleri “ithalat ve ihracat” şirketine yönlendirilmişlerdir.

Sağlık alanında dikkate değer boykot çağrısı ise Talebe Defteri dergisinde yer alan “Müslüman Dişçisi” reklamında şu cümlelerle yapılmıştır: “Diş tabibi Mehmet Hüdaverdi. Cağaloğlu- Emniyet Sandığı ittisalında. Hem Müslüman ve Türk hem namuslu ve muktedir.” (1332[1 Şubat 1917]: 33) Aynı reklam Çocuk Dünyası dergisinin 84. sayısının arka kapağında da yer almış “Diş Tabibi: Mehmet Hüdaverdi. Her nevi diş yapılı ve tedavi olunur. Ağrı his olunmaksızın diş çıkarılır. [Cağaloğlu- Emniyet Sandığı İttisalında] (Çocuk Dünyası, 1334[4 Temmuz 1918]: 84)” ifadeleri ile verilmiştir.

Yukarıda yer verilen boykot unsurları dışında II. Meşrutiyet dönemi boykotu kendini “Türkçe” konusunda da göstermiştir. Osmanlı Devleti’nin resmi dilinin Türkçe olmasına rağmen İstanbul’da birçok dükkân, sinema vb. yerlerin isimlerinin Fransızca olması toplumda tepkiye neden olmuştur. Özellikle boykotajın başladığı dönemlerde bu tepki üst seviyeye çıkmıştır. Mektepli dergisinde yer alan “Sinema Şeritleri” yazısında C. Nuri okuyucuya seslenerek sinema şeritlerinin Fransızca olmasından duyduğu rahatsızlığı şu cümlelerle dile getirmiştir: “...Osmanlı payitahtında olduğumuz halde şeritlerde verilen izahatın Fransızca olmasından büyük bir tesir hissetmezsiniz.” C. Nuri daha sonra yazısına şu şekilde devam eder:

“Ben bir Türk’üm, Türkiye’de bulunuyorum, benim lisanım Türkçe olduğu halde sinemaya girer girmez nasıl oluyor da böyle hiçbir kavmin katiiyen kabul edemeyeceği bir hale maruz kalıyorum.” Daha sonra yazar bu yazıyı hangi amaçla kaleme aldığını açıklamaktadır: “Memleketimizde bu gibi ahvalin de müşahidi olduğumuz halde sinemayı ele almaktaki maksadım, bunun ehemmiyetinin diğerine olan rüchanından daha doğrusu bunlar sizin vazifenizi teşkil ettiğindendir. Hepimizin sinemaya büyük bir ihtiyacı vardır. Bu pek büyük istifadeler bahşeden bir müessesedir. C. Nuri” (Mektepli, 1329[25 Aralık 1913], 25: 459)

Sonuç

İttihat ve Terakki Cemiyeti, özellikle “Parti” olduktan sonra kendisine ve kendi fikirlerine bağlı nesiller yetiştirmek amacındaydı. Bâb-ı Âli Baskını ile iktidarını güçlendiren Parti, paramiliter gençlik örgütleriyle bu amacını gerçekleştirmeyi planlamıştır. Balkan Savaşları sonucu önemini kaybeden İttihat-ı Anasır politikası yerini Türkçülük politikasına bırakmıştır. Türkçülük politikası sonrası kurulan bu dernekler aynı zamanda genç ve çocuklara yönelik mecmualar da yayımlamışlardır. “1914’te yayımlanan Türk Sözü ve 1918’de yayımlanan Osmanlı Genç Dernekleri mecmuaları.” (Okay, 2000:13) bunlardan birkaçıdır.

İttihat ve Terakki Partisi, ideolojik fikirlerini topluma aktarmak için basın ve yayın araçlarını etkili kullanmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti, özellikle partileştikten sonra rejiminin devamı için önemli gördüğü çocukların eğitime öncelik vermiştir. Okay’ın (2000:15) ifade ettiği gibi her yeni rejimin kendine bağlı insanlar ortaya çıkarmasının en kolay ve ilk adımı eğitimidir. Eğitimin sadece okullarda değil sosyal hayatta da devam etmesi gerekliliğine inanan Parti, dönemin çıkarılan birçok çocuk dergisi üzerinde etkili olmuştur. İttihat ve Terakki Partisi, dergileri siyasi fikirlerini aktarmada bir araç olarak kullanmış olsa da çocuk dergiciliği tarihimize düşünülüşünde II. Meşrutiyet döneminde sayıca çok fazla derginin çıkmış olduğu unutulmamalıdır.

Dönemin yaşanan olayları hakkında ilk elden bilgi alınmasını kolaylaştırılan dergiler aracılığıyla çocuklara Meşrutiyet hakkında bilgiler verilirken yaşanan savaşların etkileri de aktarılmıştır. Böylece, II. Meşrutiyet döneminin önemli olaylarından biri sayılabilecek, toplumsal bir hareket olan “boykot” kavramı da çocuk dergilerinde kendini göstermiştir. Çocuklara yönelik çıkarılan dergiler dönemin izlerini taşımaktadır ve bazı dergiler İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin basın ve yayın organı gibi ön plana çıkmıştır: Çocuk Dünyası, Talebe Defteri ve Çocuk Bahçesi bunlardan bazılarıdır. II. Meşrutiyet dönemi Balkan Savaşları sonucu yaşanan olaylar neticesinde özellikle Bulgar halkına karşı toplumda kin, intikam, öç duyguları başlamıştır. Savaşlar devam ederken Osmanlı sınırları içinde yaşayan gayrimüslim tüccar sınıfı, Türk ve İslam’ın parasını dışarı aktarmış; aktarılan bu paralar top, tüfek olarak Türk askerine çevrilmiş olması bir gerçektir. Bu ve benzeri olaylar neticesinde Osmanlı sınırları içinde yaşayan yabancı tüccar sınıfına ve müesseselerine karşı boykot kararı alınmıştır.

Osmanlı Devleti’nde yabancı üretici ve tüketiciye yönelik başlatılan boykot kararı neticesi Türk ve Müslüman kırtasiye, giyim mağazası, terzihane vb. ticarethanelerin reklamları, özellikle çocuk dergilerinde yapılarak onların bu konularda bilinçlendirilmesi hedeflenmiştir. Vatandaşların ecnebi mallarını kullanmasının vatan hainliği olacağı ifade edilmiştir. Vatanını seven her Osmanlının ve çocukların, Türk ve Müslüman mağazalarından alışveriş etmesi hususunda uyarılarda bulunulmuştur.

Bu uyarılar, neticede Türkçülük fikri ile de birleşince, boykot meselesi dil konularına kadar genişleyerek vatandaşların ve çocukların dikkatine sunulmuştur.

Boykot konusunda döneme damgasını vuran olay ise “Çocuk Dünyası” ve “Çocuk Duygusu” dergileri arasında yaşanan tartışmadır. Çocuk Dünyası dergisinde her ne kadar bir süre “İngiliz Kumaşları”nın reklamı yapılmış olsa da daha sonra bu reklam yapılmaktan vazgeçilmiştir. Döneminde boykota uymayan, liberal bir dergi olan Çocuk Duygusu dergisi sert bir dille eleştirilmiştir. Ancak tam noktada derginin sahibi ve kendisini Türk Ermenisi olarak ifade eden Leon Lütfi’nin tabelalar konusunda Şehreminini göreve çağırarak meselenin hukuki olarak çözülmesi gerektiğini önermesi de dikkat çekicidir. Boykot konusunda Talebe Defteri dönemin diğer dergilerine oranla daha aktif bir rol üstlenmiş ve boykot meselesinin merkezinde yer almıştır.

İttihat ve Terakki Partisi’nin ekonomik hedeflerinden biri de Müslüman ve Türk tüccar sınıfı oluşturmaktır. Dönemin yayımlanan birçok dergisinde çocukların ticarete alışmaları gerektiği ve ülkenin ticaretle kurtulacağı çocuklara yönelik şiirlerde işlenmiştir. Nazım Hürrem’in “Ticaret”, “Tacir Ol Kardeşim” ve “Ticaret Ninnisi” şiirlerinde çocuklarda millî ekonomi bilinci oluşturmak amaçlanmış, Türk ve Müslüman tüccar sınıfı oluşturmanın ülkenin bağımsız ekonomiye kavuşmasındaki önemi aktarılmıştır.

İncelemesi yapılan II. Meşrutiyet dönemi çocuk dergilerden Talebe Defteri, Çocuk Dünyası, Çocuk Bahçesi ve Mektepli milliyetçi çizgide yayımlar yapmış; toplumdaki kin, intikam ve öç duygularını işlemiş; yabancılara ve müesseselerine karşı boykot çağrısında bulunmuştur. II. Meşrutiyet’le yaşanan toprak kayıpları ve savaşlar düşünüldüğünde, toplumun hislerine tercüman olmak ve çocukları belirli bir ideolojiye göre yetiştirmek amaçlandığından bu tarz söylemlerin dergilerde yer alması olağan karşılanabilmektedir. Bununla birlikte yukarıda da ifade edildiği gibi aynı dönemde yayımlanan Çocuk Duygusu dergisi ise daha liberal çizgide kalarak yayım hayatına devam etmiştir. “Çocuk Duygusu dergisi adına özellikle Leon Lütfi’nin, provokasyonlardan uzak sakin, soğukkanlı, tutarlı ve çözüm üreten yaklaşımı takdire şayandır.” (Özdemir, 2015: 655)

İttihat ve Terakki Partisi idaresindeki devletin yönetim alanında yaşamış olduğu zorluklar, yapmış olduğu savaşlar ve toprak kayıpları, ekonominin darboğaza girmesi vb. durumlar çocukları ikinci plana itmeyi başaramamıştır. İttihat ve Terakki’ye göre çocuk yeni rejimin temelidir ve bu fikir üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu amaçla meşrutiyet çocuğu oluşturulmak istenmiştir. Bu amaca göre yabancı mallarına boykota çağrılan meşrutiyet çocuğu, “Vatanını seven, mevcut rejime sadık, iktidardaki partiyi benimsemiş, kendisinden önceki rejimi kötüleyen ve mevcut rejimin kıymetini bilen, varlığını bu rejimin devamında gören, milliyetçi/Türkçü, Meşrutiyet rejiminin devamı için ‘ölüm’e dahi çağırılan bir nesil.” (Okay, 2000: 107-108) olacaktır. Meşrutiyet davası ile yetişmiş olan bu nesil her ne kadar Meşrutiyet’i sürdürme konusunda başarılı olamamışsa da esaret altına alınmak istenen bir milletin Kurtuluş Savaşı’na önderlik etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurulmasını sağlamıştır.

KAYNAKÇA

- Akalın, Şükrü Halûk. (2011), *Türkçe Sözlük*, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akyüz, Yahya. (1999), *Türk Eğitim Tarihi*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armaoğlu, Fahir. (1993), *20. Yüzyıl Siyasî Tarihi, Cilt I: 1914 – 1980*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Ateş, S. Yamak. (2012), *Asker Evlatlar Yetiştirmek- II. Meşrutiyet Dönemi’nde Beden Terbiyesi, Askerî Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çabuk, Vahid. (2017), *Sultan II. Abdülhamit*, İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş.

- Çetinkaya, Y. Doğan. (2014), *1908 Osmanlı Boykotu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çocuk Bahçesi. (1329/1330-1913/1914). Selanik: Hükümet Matbaası
- . (27 Şubat 1329[1914]). S:2. s: Arka Kapak
- . (19 Haziran 1330[1914]). S:18. s:267-268
- . (26 Haziran 1330[1914]). S:19. s: Arka Kapak
- Çocuk Duygusu. (1329/1330-1913/1914). İstanbul: Sancakçıyan Matbaası.
- . (10 Temmuz 1329 [1913]). S:6. s:1
- . (16 Kânun-u sâni 1329[1914]). S:33. s:3
- Çocuk Dünyası. (1329/1334-1913/1918). İstanbul: Matbaa-i Kader.
- . (2 Mayıs 1329[1913]). S:8. s:3
- . (16 Mayıs 1329[1913]). S:10. s:8.
- . (30 Mayıs 1329[1913]). S:12. s:1-2
- . (27 Teşrin-i sâni 1329[1913]). S:38. s:11-12
- . (5 Kânun-ı evvel 1329[1913]). S:39. s:11
- . (19 Kânun-ı evvel 1329[1913]). S:41. s:4
- . (26 Kânun-ı evvel 1329[1913]). S:42. s: Arka Kapak
- . (10 Nisan 1330[1914]). S:57. s:102.
- . (24 Temmuz 1330[1914]). Sayı:72. s:327
- . (11 Eylül 1330[1914]). S:74. s: Arka Kapak
- . (4 Temmuz 1334[1918]). S:84. s: Arka Kapak
- Donanma Nüsha-i Fevkalade. (4 Mart 1330[1914]). S:1. s: Arka Kapak
- Eker, Sami. (2015), Savaş Olgusunun Dönüşümü: Yeni Savaşlar ve Suriye Krizi Örneği, *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi Turkish Journal of Middle Eastern Studies*, Cilt: 2, Sayı:1, syf. 31-66.
- Engin, Vahdettin. (2017), *Bir Devrin Son Sultanı II. Abdülhamid*, İstanbul: Yeditepe.
- Geveze. (2 Ağustos 1324[1908]). İstanbul: Asır Matbaası
- . (11 Ekim 1908). S:58. s: 2
- . (31 Ocak 1914). S:16. s:2
- Güzel, Hasan Tevfik. (2017, Mart), “Hasta Adam” Osmanlı Devleti Karşısında Başarılı Bir İtalyan Diplomasi Örneği, *Trablusgarp Savaşı. Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, Vol.2, No.1, syf.112.
- Mekteplilere Arkadaş. (1325/1326-1910). İstanbul: Meziyyet Kütüphanesi.
- . (5 Şubat 1325[1910]). S3. s:87-88
- Mektepli. (1329/1330-1913/1914). İstanbul: Artin Asaduryan ve Mahdumları Matbaası.
- . (21 Ağustos 1329[1913]). S:11.s:176

- _____. (12 Kânun-ı evvel 1329[1913]). S:25. s:459
- Okay, Cüneyd. (2002), *Meşrutiyet Dönemi Çocuk Edebiyatı*, İstanbul: Medyatek.
- Okay, Cüneyd. (2000), *Meşrutiyet Çocukları*, İstanbul: Bordo.
- Okay, Cüneyd. (1999), *Eski Harfli Çocuk Dergileri*, İstanbul: Kitabevi.
- Ortaylı, İlber. (2007), *Gelenekten Geleceğe*, İstanbul: Alkım Yayınları.
- Örs, Orhan. (2013), Kuruluşundan Birinci Dünya Savaşına Kadar İttihat ve Terakki Cemiyeti, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.51, syf. 679-716
- Özdemir, Mehmet. (2015), Balkan Savaşlarının Çocuk Oyunlarına Yansıması “Çocuk Duygusu” Dergisi Örneği, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/2, syf. 634-657.
- Şahin, Muhammet, Tokdemir. M. Ahmet. (2011), II. Meşrutiyet Döneminde Eğitimde Yaşanan Gelişmeler, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 9/4. syf.851-876
- Talebe Defteri. (1329/1335-1913/1919). İstanbul: Necm-i İstiklal Matbaası.
- _____. (20 Haziran 1329[1913]). S:3. s: Arka Kapak
- _____. (29 Ağustos 1329[1913]). S:8. s: Arka Kapak
- _____. (12 Eylül 1329[1913]). S:9. s: Arka Kapak
- _____. (26 Eylül 1329[1913]). S:10. s: Arka Kapak
- _____. (10 Teşrin-i evvel 1329[1913]). S:11. s: Arka Kapak
- _____. (24 Teşrin-i evvel 1329[1913]). S:12. s: Arka Kapak
- _____. (7 Teşrin-i sâni 1329[1913]). S:13. s: Arka Kapak
- _____. (21 Teşrin-i sâni 1329[1913]). S:14. s: Arka Kapak
- _____. (5 Kânun-ı evvel 1329[1913]). S:15. s: Arka Kapak
- _____. (19 Kânun-ı evvel 1329[1913]). S:16. s: Arka Kapak
- _____. (2 Kânun-ı sâni 1329[1913]). S:17. s: Arka Kapak
- _____. (16 Kânun-ı sâni 1329[1913]). S:18. s: Arka Kapak
- _____. (30 Kânun-ı sâni 1329[1913]). S:19. s: Arka Kapak
- _____. (13 Şubat 1329[1914]). S:20. s: Arka Kapak
- _____. (27 Şubat 1329[1914]). S:21. s: Arka Kapak
- _____. (13 Mart 1330[1914]). S:22. s: Arka Kapak
- _____. (27 Mart 1330[1914]). S:23. s: Arka Kapak
- _____. (10 Nisan 1330[1914]). S:24. s: Arka Kapak
- _____. (24 Nisan 1330[1914]). S:25. s: Arka Kapak
- _____. (8 Mayıs 1330[1914]). S:26. s: Arka Kapak
- _____. (19 Kânun-ı sâni 1332[1917]). S:33. s: Arka Kapak
- _____. (29 Mart 1333[1917]). S:37. s: Arka Kapak
- _____. (12 Nisan 1333[1917]). S:38. s: Arka Kapak